

változtatást szuggeráló mai summája, ha a szociális felelősség hangjai és parancsai nem találhatnak meghallgatásra holnap más kommandókra és napiparancsokra gyilkos fegyverekkel újra egymásnak lódul az emberiség és 1934 visszakanyarodik 1914-hez. Mintha semmi se történt volna: az emberiség husz legilekeesebb évének a terhével a vállán a kapitalista imperializmus parancsára bódultán belétántorog egy új háborúba. Háborúból jöttünk, háborúba megyünk! Ha semmi sem változik, ha semmi sem történik: holnap új barbárság kezdődik.

Nekem nincs részem benne. Én nem ezt akartam.

És milliók vannak, százmilliók, akiknek nincs részük benne és milliók, akik szintén nem akarják. Hol a hangjuk, a tiltakozásuk, a védekezésük, a támadásuk? Tízmillió hulla volt tegnap. Nem volt elég? Ötvenmillió munkanélküli van: nem beszél eléggé érthetően ez a szám? A hullákban ott a szentpő erő, a tehetetlen élő milliókban a robbantó változtató erő. Ott: bennük, náluk, értük a korparancs: változtatni. Én csak jobbanlátó szememet, jobbanhangzó szavamat adom, hogy ők láthassanak, beszélhesenek, ébredjenek, hogy összeálljanak és elinduljanak. A korparancs valóságát, próbáját, erejét, győzelmét, vagy vereségét ők jelentik. A könyv az utolsó óra mondanivalóját: husz év tanulságát gyűjti egybe, de az utolsó szó joga őket illeti.

Holnap új barbárság kezdődik. Nekik — akiknek a bőrére megy a fasizmus beste játéka — nem lehet részük benne. És nem lehet része benne senkinek, aki felelősségnek, erkölcsnek, embernek tudja magát. Ezek hangját tettét hívja, várja a Korparancs, mert csak bennük, csak általuk lesz élő valóság: sorsfordító, valóságváltoztató erő, állásfoglalás és ítélet!

A MAI KINA REGÉNYE.¹ A mai francia irodalomból szinte teljesen hiányzik a korszerű szociális regénynek az a típusa, amely napjaink nagyvonalú társadalmi és politikai történéseit méltó epikus szélességben dolgozza fel. Nyilván a háború utáni francia élet látszólagos nyugalma volt az, ami a (polgári szárnyon olyannyira felkarolt családi monográfiákon túlmenő) szociális regény kialakulásának nem kedvezett. André Malraux már első nagyobb szabású munkájában (*Les Conquérants*) szakított ezzel az áldatlan tespedéssel s az 1925-ös kínai forradalom drámai szakaszát dolgozza fel kiváló szociális megértéssel, és művészi erővel. Regénye nem valami exotikus kaland vagy riport, hanem az író (indokínai francia nagypolgár-család „eretneke”) legbensőbb, emberileg és művészileg döntő szociális élményét jelenti. Új (*Goncourt*-díjas) könyve az 1927-es sanghaji felkelés és összeomlás napjairól ad jelentést és előző könyvének minden kivételes kvalitását elmélyíti. M. politikai iskolázottsága rendkívüli. Kína: az imperialista vetekedések hatalmas színpada, a szociális forrongások, az egymást érő polgárháborúk, felkelések és uccai harcok atmoszférája elevenedik meg regényében az elmélyülő realizmus olyan erejével, amelyet csak az új orosz íróknál tapasztalhatunk. M. elfogulatlan intelligenciája lehetővé teszi az események helyes megértését, embersége pedig a szociális beállítódásnak azt a nyíltságát, amellyel hevét és meggyőződését a kínai tömegek s az azokért küzdő élesapat mellé állítja. . .

1927 március 21-én kezdődik a regény, amikor egész Sanghaj a kikerülhetetlen események izalmában él. A felkelők élesapata: Tschén, az egykori egyetemi hallgató, a félvér Kyoshi Gisors, az orosz Katov, Hemmelrich, a belga villanyszerelő, — az a n. tcsen-ok: felkelő-osztalok megszervezésén dolgozik. A munkásnegyedek: Csapej és Pootung

¹ André Malraux: *La Condition Humaine*. Ed. NRF, Paris, 1933.

méhében már kél a vihar... „A falak homályában félmillió ember élt: szövómunkások, kik gyermekkoruk óta tizenhat órát dolgoznak naponta, a fekély s az éhség népe...” (26.o.) Ezek a tömegek készülnek megütöközni a (Szün-Yat-Szen halála óta) orcátlanul reakciósá vált Kuomintanggal. Az erőviszonyok egyenlőtlenek: a sanghaji felkelők fegyverátlómánya elégtelen, a Hankeu-i 220,000 munkanélküli pedig teljesen fegyvertelen. Az arzenálok s a hadsereg az ellenforradalmi Kuomintang vezetője: Csangkajsek tábornok kezében van. A tömegek kibírhatatlan inségéből és felkelő kedvéből kirobbanó események azonban viszatartarthatatlanul bekövetkeznek a március 22-i sanghaji általános sztrájk megindulásával. A tömegek elfoglalják a Déli-pályaudvart, megszállják a városházát, a hidakat; blokád alá veszik az arzenált... és ekkor Ferral, a Francia-Ázsiai Konzorcium vezetője magához hivatja Liu-Ti-Yu bankárt, a sanghaji bankárszövetség elnökét. „Segíteni kell Csangkajseket, — mondja fegyelmezett izgalommal Ferral. — Az önök számára ez élet vagy halál kérdése. Szó sem lehet arról, hogy a jelenlegi helyzet tartsa magát. A hadsereg mögött, a vidékeken, a lázadók kezdik megszervezni a Paraszt-szövetségeket. A szövetségek legelső határozata a hitelezők birtokból való elűzése lesz. (Ferral szándékosan nem mond: uzorásokat.) Az önök vagyonának tulnyomó többsége földre van befektetve; legtisztább követeléseik földbirtokokkal vannak lefedezve.” (131. o.) A felkelők nacionalizálni akarják a földet és törvényteleneknek minősítik az összes földadósra vonatkozó követeléseket... Pénzt kell adni Csangkajseknek a Kuomintangba tömörült felkelőkkel való szakításhoz. Ha Cs.-nek megfizetik úgy letiporja a szün-jat-szen-i időkből a Kuomintangba tömörült felkelőket. A hadsereg a kezében van... „Mennyi pénz kell? — kérdi a bankár. — Ötven millió dollár, — feleli Ferral. — Ön és a barátjai hajlandók összeadni ennyit? — A bankár lehunyja a szemét... Ime egyike azon pillanatoknak — gondolja Ferral, — amelyekben a világ sorsa fordul meg...” (133.o.) — A bankár igenőleg bólint. Az 1927-es sanghaji felkelés sorsa meg van pecsételve.

Am, a felkelés méretei, közben, egyre növekszenek. Március 29-én Kyo Gisors és Tchen felkeresik Borodint Hankeuban. Voľoginnal a szárnységdjével folyik le az a drámai beszélgetés, amelyből a felkelés egész végzetes kilátástalansága kiviláglik. — Tegyétek le a fegyvert, — mondja Vologin. — A sanghaji arzenál Csangkajsek kezén van. Mongolián keresztül nem küldhetünk nektek fegyvert, mert az út el van vágva előlünk. Tizezer emberünk van csupán Hankeuban meg a „vas-brigád”, az még tizezer... és ellenünk csupán Hankeuban 75.000 főnyi hadsereg áll fegyverben... Cs. kapni fog minden alkalmon, hogy ránk támadjon. Időt kell nyernünk! Balansziroznunk kell: A Csang-gal nem rokonszenvező tábornokokat kell kijátszanunk ellene. Meg kell akadályoznunk az összefogásukat... Ugy 200.000-en volnának ellenünk: 20.000 ember ellen... Időt nyerni! Ez minden. A forradalmat meg kell szülni, nem elvetelni... — A felkelő osztagokat nem lehet lefegyverezni, — mondja Kyo. — Ha megteesszük egész Sanghaj árulásáról fog beszélni...

Ebből a dilemmából a 27-es sanghaji felkelés nem tud szabadulni. A nankingi frontról visszatérő Csangkajsek néhány napos harc után visszafojtja a felkelést. Ami Csapejben s a többi negyedekben történt, arról ma már az egész világ tud... Az élesapatból csak Hemmelrich és Pei marad élve. A félvér Kyoshi Gisors, egy sebesültelepen, kivégzése előtt, ciánnal megmérgezi magát: „... az est békéje borította be Kyot, lezárt szemeit, kihülő testén keresztbefont karjait, egy gyászdal fónségével. Harcolt azért, ami korában a legmélyebb értelemmel és re-

ménységgel) volt terhes; meghalt azokkal, akik közt élni akart; meghalt, mint az elnyult emberek mindegyike, mivel értelmet adott az életének. Mit ért volna egy olyan élet, amelyért nem vállalta volna a halált?" (362. o.) Ez a fojtott, heroikus szenvedély feszül az élcsoport minden emberében. Tchen, a terrorista önpusztító végletességében éppen úgy, mint Katov embertelen nyugalmában... A nagy társadalmi felszabadulás hevüllete ölt bennük testet, a lét és tudat egybeolvadásának azon a tiszta vonalán, ahol a forradalmi szubjektivitás az objektív forradalmi cselekvéssel forr össze. Az emberi méltóság, — amelyről a regény során annyi szó esik, — nem más, mint a szociális változtatás akarátának ez a cselekvő vállalása; ama bizonyos condition humaine (emberi életfeltétel) megváltoztatásának gátat nem ismerő heroizmusa.

Ebből a felfogásból aztán érthető, ha Hemmelrich további életsorsát (aki egy kínai tiszt egyenruhájában elmenekülve, az Amuron tuli öt éves nagy kollektív munkába kapcsolódik), — a cselekvő optimizmus acélos fénye ragyogja be: „Láttam tegnap Hemmelrichet, — írja Pej, a másik menekült, — Montör a villamos üzemeknél. Azt mondta nekem: Ezelőtt, akkor kezdtem élni, amikor kijöttem az üzemből, ma akkor, amikor az üzembe lépek.“ (394. o.)

A társadalmi és lélektani realizmusnak összefogó egyensulya eseményé avatja Malraux művét a szociális regény fejlődésében. Kéményen megformált alakjai a tiszta társadalom-valóság tárgyi világában mozognak, alanyi életük minden rezdülésével együtt, (anélkül, hogy elszubjektívizálódnának). Egyik francia bírálója szerint: „Malraux könyve a lélektani s a szociális elemek egyesítését, különösen konkrét módon valósítja meg.“ (Jean Audard, Revue de l'AEAR, Nr. 1. 1933.)

M. könyve a jó történelmi regény iskolapéldája. Eseménybonyolítása fedi a történelem eseménybonyolítását; történése fedi a történelmileg szükségszerűt. Semmi sem önkényes ebben a könyvben. A történelmi körülmények beható ismerete ellenjegyzi minden sorát. Az író nem koholt, hanem a történelmet dramatizálta. S így regénye döntései egyben a történelem döntései is...

(Kolozsvár)

Korvin Sándor

SZÁNTÓVETŐK. BOMBAVETŐK. Hans Fallada közel nyolc-százoldalas, politikai értelemben vett „leleplező“ regénye az aktuális irások azon szerencsétlen fajtájából való, amelyek a tárgyhoz és tényekhez való becsületos ragaszkodásuk folytán veszítik el éppen aktualitásukat. Hogy világosan fejezzem ki magam, nem ténybeli aktualitásokról van szó, hanem szigorúan véve ideológiai aktualitásról. Tények, a jelek szerint kevésbé veszítik el időszerűségüket, egy olyan tény, mint a peleponézusi háború, Róma bukása, népvándorlás, szezi csatorna felépítése, vagy mondjuk, jelen esetben Pomeránia parasztjainak lázadása, bojkottja és harca Altholm városának korrupciós, gonosz és minden hájjal megkent bürokratái és rendőrileg védelmezett urai ellen, akár évezredekén át is kiállja az „idők vasfogát“. Ellentétben a jelzett események korában divatos eszmékkel, gondolatokkal, mozgó erőkkel, felfogásokkal, amiket viszont, meglepően rövid idő alatt betemet a por és hamu. Események, történések, tények, egyszóval maga a valóság itt is győzedelmeskedik az eszme és az ideológia fölött. Akár kétségbeesünk ezen, akár megnyugtatóságunkra szolgál ez a tény, ezen még vitatkozni sem lehet. Eszmék mulandók, tények megmaradnak, akár mint műemlékek, akár mint következő évszázadok emberiségének testét bomlasztó ragályai.